

SZAKIRODALOM

- Dye, J. 2006. Folksonomy: A Game of High-tech (and High-stakes) Tag. *EContent*, April, 38–43.
- Feinberg, M. 2006. An Examination of Authority in Social Classification Systems. *Proceedings of the 17th Annual ASIS&T SIG/CR Classification Research Workshop*. Austin, Texas, USA.
- Gruber, T. 2005. *Ontology on Folksonomy: A Mash-up of Apples and Oranges*. <http://tomgruber.org/writing/ontology-of-folksonomy.htm> [Int'l Journal on Semantic Web & Information Systems, 3(2), 2007. Originally published in 2005, this is a rebuttal to a popular anti-ontology blog, with a constructive call to action. [Elérhető: 2012. 08. 11.]]
- Hayes, C. – Avesani, P. – Veeramachaneni, S. 2007. An Analysis of the Use of Tag sin a Blog Recommender System. *Proceedings of IJCAI 2007 Hyderabad, India*, 2772–7.
- Kellog Smith, M. 2006. Viewer Tagging in Art Museums: Comparisons to Concepts and Vocabularies of Art Museum Visitors. *Proceedings of the 17th Annual ASIS&T SIG/CR Classification Research Workshop*, Austin, Texas, USA.
- Müller-Prove, M. 2008. Modell und Anwendungsperspektive des Social Tagging. In: B. Gaiser – T. Hampel – S. Panke (eds.): *Good Tags – Bad Tags: Social Tagging in der Wissenschaftsorganisation*. Münster – New York – München – Berlin: Waxmann, 15–22.
- Nicholas, D. – Rowlands, I. 2008. In Praise of Google. *Library & Information Update*, December, 44–45.
- Smith, Gene 2004. *Folksonomy: Social Classification*. atomiq.org/archives/2004/08/folksonomy_social_classification.html [2012. 08. 11-én már nem elérhető ezen a címen.]
- Star, S. 1996. *Slouching toward Infrastructure*. Digital Libraries Conference Workshop.
- Surowiecki, J. 2005. *The Wisdom of Crowds: Why the Many are Smarter than the Few and how Collective Wisdom Shapes Business, Economies, Societies, and Nations*. New York, Anchor Books.
- Vander Wal, Thomas 2004. *Feed on This*. <http://www.vanderwal.net/random/en-tryse.php?blog=1562> [2012. 08. 11-én már nem elérhető ezen a címen.]

Veszelszki Ágnes

egyetemi tanársegéd

ELTE BTK

Mai Magyar Nyelvi Tanszék

Vig István: Verancsics Faustus Dictionariuma a korabeli európai kontextusban. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 134. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2011. 188 lap

A munka Vig István akadémiai doktori értekezésének bővített változata, amely a szerző közel egy évtizedes kutatását zárja le. Verancsics Faustus 1595-ben Velencében megjelent *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum. Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae & Ungaricae* című szótárának mind a horvát, mind a magyar lexikográfia tekintetében nagy jelentősége van. Ez az első olyan szótár, amelyben a latin címszavak magyar és dalmát (tkp. horvát) jelentést, illetve értelmezést is kapnak. A *Dictionarium* azért is fontos és több szempontból is tanulságos munka, mert megbízható, hiszen szerzője mind az öt nyelvet jól tudta. Vig István a kutatókat és az érdeklődőket szélesebb körét is érintő olyan izgalmas kérdésekre keres választ, mint a szótár használhatósága, a szerző nyelvismerete, esetleges forrásai stb.

A kötet rövid szerzői előszóból, öt nagy fejezetből (1. Bevezetés, 2. A szótár megbízhatósága, 3. Verancsics nyelvtudása, 4. A szótár forrásai, 5. Összefoglalás), valamint a rövidítések jegyzékéből, bibliográfiából és függelékből áll. Az első fejezetben átfogó képet kapunk az európai szótárirás történetéből, illetve a többnyelvű szótárak megjelenését mozgató szellemi áramlatokról és technikai lehetőségekről, mint a humanizmus, a könyvnyomtatás elterjedése, a reformáció és ellenreformáció, valamint az Európa-szerte kibontakozó interkulturális kapcsolatok (11). A mindezek következtében kibontakozó idegen nyelvek iránti érdeklődés is kedvezően hatott a szótárkiadásra.

Az európai lexikográfiai kitekintés után a szótárban szereplő nyelvek (olasz, német, horvát és magyar) helyzetéről tájékozódhatunk. Az 1.1.5. (14–6) alfejezet részletesen mutatja be az 1594-ig megjelent többnyelvű szótárakat, a köztük való eligazodást három táblázat segíti. A többnyelvű szótárak szélesebb perspektívájából kilépve tájékozódunk Verancsics szótárának a horvát és magyar szótáriradalomban elfoglalt helyéről. A horvát lexikográfia történetében Verancsics *Dictionariuma* azért is kiemelkedő, mert ez az első szótár, amelynek a címében szerepel a dalmát (tkp. horvát) elne-

vezés. A magyar lexikográfia történetében jelentőségét növeli, hogy ez az első olyan szótár, amely etimológiákat is tartalmaz, és tulajdonképpen Verancsics művét tekinthetjük az első horvát–magyar szótárnak is.

Az 1.2. fejezet (17–37) a Verancsics-filológia részletes áttekintését nyújtja. A következő kérdésekre terjed ki: Verancsics életrajza, a szótár szerzőségének problémája, a szótár írásának időpontja, források, Verancsics nyelvtudása, a szótár nem latin szókincsének elemzése, a szótár célja, a néhány címszó után hiányzó horvát ekvivalensek, a szótár szövegváltozatai. Ezen főbb kérdések mellett Vig István a szótár helyesírásával és Verancsics etimológiáival is foglalkozik, és a későbbi lexikográfiai munkákra gyakorolt hatását is elemzi. Mindamellett, hogy az eddig a szótárral kapcsolatban vizsgált valamennyi kérdéstről tájékozódhatunk, Vig István kommentálja és értékeli a korábbi kutatók véleményét, több kérdésben helyesíti is. A horvát filológusok megállapításai azért is vitathatók némely esetben, mivel nem kellően megalapozott magyar nyelvi ismereteken nyugszanak.

A következő két fejezetben (37–44) jelöli ki saját kutatási céljait, illetve fogalmazza meg kutatási módszerét is a szerző. Vizsgálata a szótár megbízhatóságára, Verancsics nyelvtudásának rekonstruálására és a szótár lehetséges forrásainak megállapítására terjed ki. Mindhárom vizsgálati szempont újdonságot jelent, hiszen eddig Vig Istvánon kívül senki sem próbált meg ezekre a kérdésekre választ keresni. Az újdonság erejével hat Vig István vizsgálati módszere is. Számára a korábban megszokott gyakorlattól eltérően nem elsősorban az egy vagy két szótárban kimutatható pozitív egyezések bizonyító értékűek, hanem a „negatív egyezések”, például nem létező szavak és szóalakok felvétele, hibás szemantikai megfeleltetések. A kutatást elsősorban a főnevekre és a mellénevekre terjesztette ki, ez összesen 3462 címszót jelent, azaz a szótár címszavainak több mint a felét.

A második nagy fejezetben (45–93) a szerző a szótár megbízhatóságának kérdését elemzi. Vizsgálata az eltérő szemantikai megfeleltetésekre (45–52), a hibás szemantikai megfeleltetésekre (53–67), az eltérő szófaji megfeleltetésekre (69–74), a nem létező, illetve erősen torzult szavakra (75–84), a hiányzó információk (85), az átcsoportosításokra (egyik nyelv hasábjából átkerül a szó a másik nyelv hasábjába) (86–7) és a nyomdahibákra (88–90) terjed ki. A fejezet összefoglalásában (91–3) a vizsgált jelenségeket az információátadás körébe sorolja, amelynek alapján téves információkról, részleges információkról, hiányzó és eltérő információkról beszélhetünk (91). A különböző információtipusok szerint megállapított nyelvenkénti megbízhatósági sorrend mellett kitér az első három információfajta alapján megállapítható megbízhatóságra is: 1. magyar, 2. olasz, 3. német, 4. horvát. Az eltérő információk alapján megállapítható megbízhatósági sorrend: 1–2. magyar, olasz, 3. német, 4. horvát. A végső konklúzió a fentebb ismertetett sorrendeket figyelembe véve az, hogy a szótárnak a magyar nyelvű anyaga a legmegbízhatóbb, míg a horvát a legkevésbé.

A 3. fejezet (94–136) Verancsics nyelvtudásával foglalkozik, itt a szerző aktív szókincs és a szótárban szereplő nyelvek grammatikai szabályainak és szóképzésének ismerete került alapos vizsgálat alá. Vig István Verancsics aktív szókincsének megállapításával kapcsolatban a szótár megbízhatóságának megállapításához figyelembe vett négy tényező mellett a nyelvjárási szókincset, a velencei szavak olaszosítását, a római civilizáció speciális szavainak megfeleltetéseit és Verancsics saját szóalkotásait vizsgálta meg. Talán ebben a fejezetben nyílt a legnagyobb lehetősége arra, hogy az olasz nyelvben és nyelvjárásokban való jártasságát bizonyítsa, és a rendelkezésre álló nyelvtörténeti, etimológiai és dialektológiai munkák segítségével pontos képet nyújtson Verancsics Faustus szótárának itáliai újlatin dialektális szókincséről. Ennek kiválasztása a szerző szerint azért is volt indokolt, mert szemben a horvát és a német szókincssel, ezzel még nem foglalkoztak. 92 olasz dialektális szót dolgozott föl, és arra a következtetésre jutott, hogy ezeket Verancsics valószínűleg padovai tartózkodása alatt sajátította el (107), mert vagy tipikusan velencei, vagy pedig a venetói dialektusokban adatolt szavak. Azt, hogy ezeket a szavakat Verancsics a szótárába felvette, jelentősen befolyásolta az is, hogy ebben az időszakban még nem volt egynyelvű normatív olasz szótár, illetve az, hogy a toszkán típusú szavak és a velenceiek között olykor csak egyetlen fonémaeltérés figyelhető meg. Az itáliai dialektális szókincset bemutató fejtegetések zárásaként üde színfolt a tenger-melléki csa-horvátot ért olasz hatás bemutatása, amely egyben arra is rávilágít, hogy ezeket a szavakat akár már otthon Šibenikben is megismerhette Verancsics. Verancsics a venetói típusú szavak szerepeltetése mellett arra is törekedett, 40 szó esetében, hogy azokat a toszkán alapú olasz irodalmi nyelv fonomorfológiai rendszeréhez illessze. Vig István véleménye szerint ez teljesen tudatosan történt. A Verancsics által leggyakrabban alkalmazott eljárások: szóvégi magánhangzó hozzáillesztése,

mássalhangzó-kettőzés, fonémahelyettesítés, magánhangzó hozzáillesztése szóvéghez és mássalhangzó kettőzése, magánhangzó hozzáillesztése szóvéghez és mássalhangzó-helyettesítés, valamint morféma-helyettesítés. 69, a római civilizációhoz tartozó fogalom elemzésére kerül sor a következő alpontban, amelyekről megállapítható, hogy kevés köztük az olyan, amelyeknek hibás ekvivalensei lennének egy vagy több nyelven. A 16. századi szótárírói gyakorlattal ellentétben Verancsics az olasz nyelvi oszlopban kevés latinizmust használ, és ez arra enged következtetni, hogy tudatosan kerülte őket, ez pedig a szerző véleménye szerint Verancsics tudatos és megalapozott nyelvszemléletére vall (125). Konkrét példák segítségével érvel amellett, hogy Verancsics szótárát nem vízszintesen haladva, hanem felülről lefelé, az adott nyelv oszlopában haladva írta, hiszen ha nem így lett volna, akkor elkerülhető lett volna, hogy egy latin címszónak egy nyelven hibás ekvivalense szerepeljen, míg a többi nyelven a szemantikailag megfelelő szó jelenik meg.

A 3. fejezet zárásaként Verancsics önálló szóalkotásait veti alapos vizsgálat alá, mégpedig formai szempontból, ugyanis abból bizonyos következtetések arról is levonhatók, hogy a szótáríró mennyire ismerte az adott nyelv szóalkotási szabályait. Szóképzésekkel (53 horvát, 4 német, 2-2 magyar és olasz szó) és szóösszetételekkel (1 horvát, 3 német, 2 magyar szó) foglalkozik. Verancsics valamennyi szóképzése és szóösszetétele is megfelel az adott nyelv szóalkotási szabályainak (134). Összesen 652 latin szó idegen nyelvű megfelelőjét nem ismerte Verancsics, és az eddig megvizsgált szempontok alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy szókincs szempontjából a legjobban a magyart, aztán a németet, az olaszt és végül a horvátot ismerte. Vig István véleménye szerint a szóalkotásokkal kapcsolatban bemutatott ismeretekre csak akkor tesz szert az ember, ha nemcsak érti, hanem beszéli is azt a nyelvet, tehát Verancsics mind a négy szótárában található nyelvet megbízhatóan ismerte, leleményessége pedig a velencei szavak olaszosításában és a római civilizáció szavainak megfeleltetésében figyelhető meg (136).

A 4. fejezetet (137–69) Vig István a szótár forrásainak szentelte, amelyben a következő kérdésekkel foglalkozik: 1. A *Dictionary* latin címszavai Calepinus szótárából származnak-e, 2. milyen mértékben szolgált Calepinus Verancsics magyar szókészletének forrásául, 3. vett-e át olasz és német szavakat Calepinusból; ezután tér ki annak a részletezésére, hogy mely nyelvek melyik szótárát használta fel. Az első pontban felvetett kérdés megválaszolásához az 1586-os Calepinus-szótár és Verancsics teljes latin szókészletét vetette egybe. A *Régi magyar glosszárium* alapján kigyűjtötte azokat a latin–magyar szópárokat, amelyek csak Verancsicsnál fordulnak elő. Arra a megállapításra jut, hogy összesen 57 olyan szó van, amely Calepinus szótárából hiányzik, tehát ez azt bizonyítja, hogy Verancsics nem szolgai módon másolta Calepinust, illetve nem Calepinus a latin szavak forrása. Ezt további 53 olyan latin címszó támasztja alá, amely vagy helyesírásában, vagy alaktani szempontból különbözik Calepinustól. Ezek megállapításához a pozitív egyezéseket vette figyelembe. A 141–62. oldalakon veti össze Calepinus és a *Dictionary* magyar szavait, ám ez az összehasonlítás tartalmazza a magyar, német és olasz ekvivalenseket is. Ezt követően részletes indoklást kapunk arra vonatkozólag, hogy ha a pozitív egyezéseket tartjuk bizonyító erejűnek, akkor semmi újat sem tudunk megállapítani a szótár forrásaival kapcsolatban, tehát ismét a már sikeresen alkalmazott és a második fejezetben bemutatott negatív egyezésekhez kell folyamodnunk. Ezek alapján megállapítható, hogy forrásul kisebb-nagyobb mértékben Calepinus 1585-ös és 1586-os, Szikszai Fabricius Balázs, Petrus Dasypodius és Megiser szótárai, illetve Pesti Gábor és Ioannes Murmellius szójegyzéke szolgált. Végeredményben elmondhatjuk, hogy Calepinus az olasz és a német szavak egy részének a forrása, illetve újdonságnak számít Pesti Gábor szójegyzékének a magyar lexikográfia gyakorolt hatása.

Az 5. fejezetben összefoglalja az értekezés célkitűzéseit és a könyv elején felmerülő kérdéseket, rájuk adott válaszokat, és kutatása végén felhívja a figyelmet arra, hogy Verancsics szótárának példája figyelmezteti a mai kor kutatóit, hogy a régi szótárak sem mentesek hibáktól, következtetlenségektől, ezért ajánlatos, hogy körültekintően, sőt olykor bizonyos fenntartásokkal is kezeljük őket. – A kötetet a rövidítések jegyzéke, bibliográfia, és a függelékben Verancsics szótárának két ajánlása zárja.

Összességében elmondható, hogy Vig István monográfiája a Verancsics-filológiát számos új, eddig nem vizsgált szemponttal gazdagította. Példaértékű az aprólékos filológiai munka, amelynek segítségével az olvasó a felvetett kérdésekre meggyőző választ kap, így hiányérzet a munka áttanulmányozása után nem marad benne. Szemléletesek a szövegbe beillesztett áttekintést szolgáló táb-

lázatok, amelyek jelentősen megkönnyítik az olvasott információ könnyebb befogadását. A szöveg jól megszerkesztett, könnyen követhető, az eligazodást talán egy tárgymutató még megkönnyíthette volna. Vig István munkáját lexikográfusoknak, minden, szótárak iránt érdeklődő olvasónak, valamint egyetemi hallgatóknak és doktoranduszoknak ajánlom.

Dudás Előd

PhD-hallgató

ELTE BTK

Szláv nyelvtudományi PhD-program

Szikszainé Nagy Irma szerk. A stíluskohézió eszközei a modern és posztmodern szövegekben.
Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011. 251 oldal

A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai sorozat 89. számaként 2011-ben jelent meg ez a tanulmánykötet, amely „A szöveg- és stílusvizsgálat sajátos irányai” című kutatóegyetemi programok konferencia-előadásait adja közre. A konferencia címe megegyezik a kötet címével, vagyis: *A stíluskohézió eszközei a modern és posztmodern szövegekben*. Tizenhét tanulmányt foglal magában, bár beszélhetnénk tizennyolcra is, ugyanis a szerkesztői Előszó tárja elé a kötet olvasása közben feltehetően felmerülő kérdéseket, esetleg dilemmákat figyelemfelkeltő szándékkal.

Az Előszó összegez, csoportosít, rendszerez; a szándék és eredmény tükrében szemléli az egyes írásokat. Azt igyekszik megállapítani, hogyan kötődnek a jelzett címhez a dolgozatok, mely síkon és milyen mértékben segítik a fogalom, a „stíluskohézió” egyértelműsítését. Jól látja, hogy némely munka csak érintőlegesen, mások áttételesen hordozzák magukban a megjelölt téma kulcsfogalmának, a stíluskohézióknak az értelmezését. Szabó Zoltán ismert definíciójához képest ennek elfogadását, kiegészítését, esetleg újraértelmezését, pontosítását. Szikszainé Nagy Irmát a konferencia szervezőjeként és a kutatócsoport vezetőjeként az érdekelte, hogy terminus technikusként él-e ez a fogalom, vagy heterogén az értelmezése, használata. A kötetben megjelent írásokat vizsgálva az utóbbi igazolódott: „Konferenciaszervezőként nem kívántam ezt a fogalmat körülhatárolni [ti. a stíluskohéziót], mert arra voltam kíváncsi: ki mit ért a stíluskohézió fogalmán. Ennek egyenes következménye lett az a tarkaság, amely a konferencia előadásaiiban megjelenik” (7). E véleménye megalkotásában a szerkesztő hivatkozik a kötet szakmai lektorára, Kocsány Piroskára, és vele egyetértve kellő rálátással és objektivitással megrajzolt képet kapunk a tanulmányokról.

A kompetens kutató, stilisztika, Szikszainé Nagy Irma megállapításai alapján csoportokat alkotva rendezhetők a dolgozatok az Előszóban leírtak szerint. Legelőször a lényeges meglátásokat kiemelve idézem fel a gondolatsort. Arra a kérdésre válaszolva, hogy mi okozza a konferenciakötet heterogenitását, a vizsgált kérdéskörben a szerző válasza is sokrétű; néhány észrevétele a következő.

1. A stíluskohézió és környéke kérdéskör úgy határolódik el, hogy inkább a szöveget összetartó, szövegszerűsítő sajátosságok kerülnek a stíluskohézió helyébe, vagy maga a stílus azonosul a stíluskohézió fogalmával.
2. Több szaktudomány – retorika, nyelvészet, stilisztika stb. – elméleti megállapításainak egybevetése történik meg, de konklúzióként a stíluskohézió említése inkább elmosódva, mint elkülönítve jelenik meg.
3. Más dolgozatban a fogalom tartalmához visz közelebb a szövegértelmezés kibontása, interpretálhatósága, a téma és a nyelvi eszközök funkciója, amelyek a stíluskohéziót biztosítják az adott szövegben.
4. Többben egy-egy jelenséget ragadnak meg a szövegen belül, és ennek a kohéziót adó funkcióját bizonyítják, mindez helyénvaló, előrelépés is egyben, ám a stíluskohézióknak csak része.
5. A mikro-, mezo- és makrostilisztikai eszköztár elemzésével az adott mű stilisztikai homogenitását véli a szerző a stíluskohéziót fellelni. Néhányan jelentésszerű, olykor lexikográfiai tárgyias jelenségekre összpontosítanak.
6. Helyet kap egy új szövegtípusnak, a blog stílusjegyeinek a bemutatása, amely egyértelműen mutat stílárius egységet annak ellenére, hogy a szerzők más-más aspektusból nyilatkoznak meg az interneten.